

رابطه بین تعدیل اظهارنظر حسابرس و زمان بندی افشای اطلاعات

محمد علی آقایی*

ساسان بابائی**

چکیده

تحقیقات نشان می‌دهد که شرکت‌ها، اطلاعات مثبت را خیلی سریعتر از اطلاعات منفی (اخبار خوب)، زودتر و اخبار بد، دیرتر) گزارش می‌دهند. این مقاله در پی بررسی اثر تغییر در اظهارنظر حسابرس بر به موقع بودن افشای اطلاعات مالی است که در آن از بهبود اظهارنظر حسابرس به عنوان «خبر خوب» یاد می‌شود. هم جهت و هم میزان تغییر اظهار نظر حسابرس مدنظر قرار می‌گیرد و میزان تغییر بر حسب فاصله اظهارنظر با اظهارنظر مقبول (برای مثال، اظهارنظر مقبول با بند توضیحی به اظهار نظر مقبول شباهت بیشتری دارد تا اظهار نظر مشروط) اندازه گیری می‌شود. در این تحقیق، ۹۷ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۱ بررسی شد. برای جمع آوری داده از نرم افزار رهاورد نوین و صورت‌های مالی و برای تجزیه و تحلیل داده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ و نرم افزار اکسل ۲۰۰۷ استفاده گردید. آزمون‌های آماری مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده، آزمون ناپارامتریک کروسکال والیس و رگرسیون چندگانه است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شرکت‌هایی که افول در اظهارنظر حسابرسی را تجربه کرده‌اند، گزارش‌های مالی خود را دیرتر از سال قبل منتشر می‌کنند و این رابطه به اندازه تغییر در اظهارنظر حسابرسی ارتباط دارد. اما شواهدی مبنی بر تأثیر بهبود در اظهار نظر حسابرسی بر به موقع بودن سود یافت نشد. به طور کلی، یافته‌ها به بخشی از این ادعا دست یافت که "خبرهای خوب زودتر و خبرهای بد دیرتر منتشر می‌شود".

واژه‌های کلیدی: اظهار نظر حسابرسی، تغییر اظهار نظر حسابرسی، سود غیر منتظره و به موقع بودن

* عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس

** دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۰/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۳/۱۱

مقدمه

به عقیده دایر و مک هیو (۱۹۷۵) به موقع بودن گزارشگری به عنوان عنصر اصلی افشای اطلاعات کافی، بر ارزش صورت‌های مالی اثر دارد. با این وجود، وجود خبر نامطلوبی در مورد سود می‌تواند در نتیجه افشای سریع این خبر نامطلوب، خطر افت قیمت سهام را به همراه داشته باشد. افت قیمت سهام می‌تواند باعث افزایش هزینه سرمایه واحد تجاری و کاهش پاداش مدیریت شود. به عقیده بگلی و فیشر (۱۹۹۸)، این عوامل می‌تواند در مدیریت ایجاد انگیزه کند که افشای اطلاعات نتایج مالی را به تأخیر بیندازد و به دنبال آن باعث کاهش ارزش این گزارش خواهد شد. بیور (۱۹۶۸) عقیده داشت که سرمایه‌گذاران خرید و فروش سهام را تا زمان رویت گزارش‌های مالی به تأخیر خواهند انداخت (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). خدادادی و همکاران (۱۳۹۱) دریافتند که بازده حقوق صاحبان سهام و تغییرات بازده سهام با تسریع در گزارشگری صورت‌های مالی نسبت به سال قبل رابطه مثبت معنادار، و ریسک مالی و تغییرات ریسک مالی با تسریع در گزارشگری صورت‌های مالی رابطه منفی معناداری داشته است.

حسابرسی می‌تواند تضاد منافع بین مالک - مدیر و نیز بین مالکان واحد تجاری را کاهش دهد (چن، سو و وو، ۲۰۱۰). حسابرسی را نیز می‌توان به عنوان ابزاری اطمینان بخش در زمینه کیفیت صورت‌های مالی دانست که باعث می‌شود استفاده کنندگان صورت‌های مالی بر اساس آن اطلاعات تصمیمات سودمندی اتخاذ نمایند.

بیان مسئله، اهمیت موضوع، ضرورت انجام تحقیق و نتایج احتمالی

تحقیقات نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاران واکنش منفی نسبت به گزارش حسابرسی تعدیل شده (به ویژه اظهارنظر مشروط) نشان می‌دهند و این تعدیل را به عنوان خبری منفی تلقی می‌کنند (جونز، ۱۹۹۶؛ چن، سو و ژائو، ۲۰۰۰؛ منون و ویلیامز، ۲۰۱۰). این تحقیقات نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاران، گزارش مقبول را ترجیح می‌دهند. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲)

با توجه به اینکه گزارش حسابرسی تعدیل شده از دید بازار به عنوان خبری بد نگریسته می‌شود ممکن است که مدیریت نیز به واسطه تعدیل اظهارنظر حسابرس، افشای اطلاعات صورت‌های مالی را به تعویق بیندازد به طوری که انتشار خبر بد به تأخیر بیفتد.

طبق تحقیقات انجام شده، شرکت‌های دریافت‌کننده اظهارنظر مقبول، سود و زیان خود را زودتر از شرکت‌هایی منتشر می‌کنند که اظهارنظر تعدیل شده دریافت کرده‌اند [تحقیق الیوت، ۱۹۸۲؛ سلطانی، ۲۰۰۲؛ ویترد، ۱۹۸۰] (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). هاو و همکاران (۲۰۰۳) دریافتند که گزارش تعدیل شده حسابرسی می‌تواند باعث اقدامات هزینه‌بری بر علیه شرکت نظیر تعلیق معاملات اوراق بهادار یا بالا رفتن هزینه سرمایه شرکت شود. مدیران در مواجهه با اظهارنظر حسابرسی تعدیل شده ممکن است فرآیند مذاکره با حسابرس را ادامه دهند که به نوبه خود باعث تأخیر در انتشار اظهار نظر «بد» حسابرسی خواهد شد. هاو و همکاران (۲۰۰۳) دریافتند شرکت‌های دریافت‌کننده گزارش تعدیل شده حسابرسی نتایج مالی را دیرتر از شرکت‌های دارای گزارش مقبول انتشار می‌دهند.

در ایران، مانند سایر کشورها، اظهارنظر حسابرسی به صورت مقبول و تعدیل شده ابراز می‌شود. اظهارنظر حسابرسی تعدیل شده به اظهارنظر حسابرسی مقبول با بند توضیحی، اظهارنظر حسابرسی مشروط، اظهارنظر حسابرسی مردود و عدم اظهار نظر تقسیم می‌شود. بر اساس استاندارد حسابرسی شماره ۷۰۰ ایران، اگر حسابرس:

الف. بر اساس شواهد حسابرسی کسب شده به این نتیجه برسد که صورتهای مالی عاری از تحریف با اهمیت نیست؛ یا

ب. قادر به کسب شواهد حسابرسی کافی و مناسب برای نتیجه‌گیری درباره نبود تحریف با اهمیت در صورتهای مالی نباشد،

باید طبق استاندارد حسابرسی شماره ۷۰۵ اظهارنظر خود را در گزارش حسابرسی تعدیل کند.

ویترد (۱۹۸۰) اعتقاد دارد که تعدیل اظهارنظر حسابرسی یکدست نبوده و برخی از آنها شدیدتر از سایر هستند (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). لی و وو (۲۰۰۴) نیز اعتقاد دارند که از آن سوی طیف یعنی عدم اظهارنظر تا این سوی طیف یعنی اظهارنظر مقبول؛ شدت اظهارنظر حسابرس به تدریج از شدید به ملایم تغییر می‌کند. الیوت (۱۹۸۲) ۵ نوع از موارد منجر به اظهار نظر مشروط از جمله تداوم فعالیت را بررسی کرد و دریافت که این موارد از حیث سود پیش‌بینی نشده و به موقع بودن گزارش‌های مالی خواص متفاوتی از خود بروز داده و پیشنهاد کرد که طبقه‌بندی همه آنها در یک گروه کافی نیست. این یافته مدعی آن است که استفاده دو گروهی (یعنی اظهارنظرهای مقبول و اظهارنظرهای تعدیل

شده) که در بسیاری از کارهای تجربی دیده می‌شود ممکن است تمام اطلاعات موجود در اظهارنظر حسابرسی را دربرنگرفته و ممکن است که تمایز بین انواع اظهارنظرهای حسابرس بر به موقع بودن افشای اطلاعات صورت‌های مالی تأثیر بگذارد. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲)

بسیاری از متون موجود در زمینه اثر بالقوه اظهارنظر حسابرسی بر روی به موقع بودن سود، نوع اظهار نظر منتشر شده در سال جاری را بررسی کرده اند. همچنین تحقیقاتی محدودی در زمینه اظهار نظر سال گذشته حسابرس وجود دارد. در این تحقیق، تغییر اظهار نظر از سالی به سال دیگر اندازه‌گیری می‌شود. فرض را بر این می‌گیریم که تغییر در اظهار نظر حسابرس ممکن است علامتی برای استفاده کنندگان صورت‌های مالی بوده و اینکه مدیران تغییر در اظهار نظر حسابرس را در زمان بندی مناسب افشای سود مدنظر قرار دهند.

در این تحقیق، ما به دنبال بررسی این موضوع هستیم که آیا امکان دارد جهت و میزان تغییر اظهار نظر حسابرس بر به موقع بودن افشای اطلاعات سود تأثیر بگذارد یا خیر. از دو جنبه به ادبیات موضوع غنا می‌بخشد: نخست اینکه ماهیت تعدیل اظهارنظر حسابرس و این موضوع مورد بررسی قرار می‌گیرد که آیا انواع مختلف اظهارنظرهای حسابرسی اثر بالقوه متفاوتی بر زمان بندی سود دارد یا خیر. دوم اینکه به جای بررسی صرف ماهیت اظهار نظر حسابرس در سال جاری، تغییر در اظهار نظر حسابرس مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ادبیات نظری

زمان بندی افشای اطلاعات سود از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته است. این مطالعات اغلب برگرفته از نظریه علامت دهی است که اولین بار توسط اسپنس (۱۹۷۳) برای توضیح رفتار بازار کار مطرح گردید. در مدل اسپنس (۱۹۷۳)، به آموزش به دیده علامتی از کیفیت بالقوه کارمند نگریسته می‌شود و بنابراین ممکن است که بر رفتار استخدام اثر بگذارد. این نظریه در مطالعات حسابداری و حسابرسی بسیار مورد استفاده قرار گرفته و در این تحقیقات ادعا بر این است ممکن است که مدیریت از طریق جنبه‌های گوناگون افشای اطلاعات مالی درباره واحد تجاری علائمی به سرمایه گذاران

مخابره کند. یکی از این جنبه‌های افشای اطلاعات، به موقع بودن است یعنی طی چه زمانی پس از پایان سال مالی نتایج مالی گزارش می‌شود. زمان بندی افشای اطلاعات را نیز می‌توان به عنوان علامتی در نظر گرفت که بیانگر خبری خوب و یا بد باشد. انتشار زودتر از موعد اطلاعات مالی ممکن است حامل خبری خوش (نظیر افزایش سود) باشد و مدیریت خواهان اطلاع سریع بازار از آن است. افشای اطلاعات همراه با تأخیر حاکی از خبری بد (نظیر کاهش سود) است. به طور کلی می‌توان اینگونه گفت که خبر خوب، زودتر و خبر بد، دیرتر منتشر می‌شود. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲)

پیشینه تحقیق

تغییر سود و به موقع بودن سود

تحقیقاتی به بررسی این موضوع پرداخته‌اند که آیا خبر مثبت سود زودتر از خبر منفی آن منتشر می‌شود یا خیر (گیوولی و پنمن، ۱۹۸۲؛ کراس و شرودر، ۱۹۸۴). در این تحقیقات، سود غیرمنتظره مثبت به عنوان خبر خوب و سود غیرمنتظره منفی به عنوان خبر بد تلقی شده است و واکنش بازار در مورد به موقع بودن گزارشگری مالی را مورد بررسی قرار دادند. این مطالعات عموماً نشان دادند که انتشار زودتر از انتظار گزارش‌های مالی با بازده غیرعادی رابطه مثبتی دارد در حالیکه افشای دیرتر از موعد مورد انتظار دارای رابطه منفی با بازده غیر عادی است. این نتایج نشان می‌دهد که به موقع بودن را می‌توان علامتی دانست که به واسطه آن می‌توان شرکت‌های دارای خبر خوب و بد را از هم متمایز ساخت و سرمایه‌گذاران این علامت را طی فرآیند تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری مورد توجه قرار می‌دهند. با توجه به دو قطبی بودن متغیرهای اندازه‌گیری نوع خبر (خبر خوب یا خبر بد) در این مطالعات این نتیجه حاصل شد که «خبر خوب» زودتر از «خبر بد» منتشر می‌شود. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). پورحیدری و محمدرضا خانی (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر به موقع بودن بر بازده غیرعادی عرضه‌های عمومی پرداخته و رابطه‌ای بین این دو نیافتند. خدادادی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی تأثیر به موقع بودن و محافظه‌کاری بر محتوای اطلاعاتی سود پرداخته و دریافتند شرکت‌هایی که در سطح بالایی از به موقع بودن سود قرار دارند، از محتوای اطلاعاتی سود بالاتری برخوردارند. کردستانی و مجدی (۱۳۸۶) به بررسی رابطه بین ویژگی‌های کیفی سود، از جمله به موقع

بودن، و هزینه سرمایه سهام عادی پرداخته و دریافتند که بین به موقع بودن سود و هزینه سرمایه سهام عادی رابطه معکوس و معنی داری وجود دارد.

بگلی و فیشر (۱۹۹۸) خبر خوب و خبر بد را به جای افزایش یا کاهش سود، بر مبنای اندازه نسبی تغییر سود اندازه گیری کردند. آنها شواهدی مبنی بر رابطه بین اندازه خبر خوب و به موقع بودن افشای اطلاعات سود نیافتند. در عوض، به رابطه معنی داری بین اندازه خبر بد و به موقع بودن افشای اطلاعات دست یافتند. نتایج حاکی از آن است که واحد تجاری دارای خبر بدتر نسبت به شرکت‌های دارای خبر بد کمتر تاخیر طولانی تری در افشای اطلاعات سود دارند. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲)

اظهار نظر حسابرسی و به موقع بودن سود

در بسیاری از تحقیقات رابطه بین واکنش منفی بازار سرمایه و اظهار نظر مشروط حسابرسی یافت شده است (دوپاچ و همکاران، ۱۹۸۶؛ جونز، ۱۹۹۶؛ فلیک و ویلسون، ۱۹۹۴؛ منون و ویلیامز، ۲۰۱۰). بنابراین اظهار نظر مشروط حسابرسی به دیده «خبر بد» نگرسته می‌شود. تحقیقات دیگری به بررسی چگونگی تأثیر اظهار نظر مشروط بر به موقع بودن افشای سود را مورد بررسی قرار داده‌اند. تحقیقاتی از جمله تحقیق ویترو (۱۹۸۰)، الیوت (۱۹۸۲) و سلطانی (۲۰۰۲) عموماً به این نتیجه دست یافتند که شرکت‌های دارای اظهار نظر مشروط نسبت به شرکت‌های دارای اظهار نظر مقبول حسابرسی سود خود را دیرتر اعلام می‌کنند (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). بنی مهد و محسنی شریف (۱۳۸۹) در تحقیقی به بررسی عوامل موثر بر رتبه بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افشای اطلاعات و به موقع بودن پرداختند. عوامل تأثیر گذار بر رتبه بندی شرکت‌ها شامل اندازه شرکت، بازده دارایی‌ها، اهرم مالی، نوع حسابرس، نوع گزارش حسابرسی، درصد مالکیت سهامدار عمده، نوع واحد تجاری و نوع صنعت در نظر گرفته شده بود. در این تحقیق برای متغیر نوع گزارش حسابرسی متغیری مصنوعی تعریف شده بود، به این صورت که اگر شرکت‌های اظهار نظر مقبول دریافت کرده باشد عدد ۱ و در غیر اینصورت عدد ۰ در نظر گرفته می‌شود. در نهایت، نتایج تحقیق حاکی از این بود که رتبه افشای اطلاعات با اندازه و نوع صنعت ارتباط معنی دار مثبت، اما با نوع گزارش حسابرس و درصد مالکیت سهام رابطه

معنی دار و منفی دارد. یعنی اگر گزارش حسابر س مقبول باشد نشان از افشای به موقع اطلاعات شرکت دارد. مرادی و پورحسینی (۱۳۸۸) به بررسی رابطه بین برخی ویژگی‌های مالی و غیر مالی و مدت زمان اجرا و تکمیل عملیات حسابر س در شرکت‌های بورس تهران پرداختند. یکی از این ویژگی‌ها نوع اظهار نظر حسابر س بود. آنها دریافتند که شرکت‌هایی که اظهار نظر حسابر س ارائه شده در مورد آنها به شکل مقبول باشد زودتر از شرکت‌هایی که اظهار نظر غیر مقبول دریافت می‌کنند، عملیات حسابر س خود را اجرا و تکمیل می‌کنند در نتیجه تأخیر در انتشار صورت‌های مالی آنها نیز کمتر است.

اثر مشترک تغییر سود و اظهار نظر حسابر س بر به موقع بودن سود

تحقیقات نشان داد که ایده «خبر خوب زودتر و خبر بد دیرتر افشا می‌شود» برای خبر سود غیرمنتظره و خبر اظهار نظر حسابر س کاربرد دارد. برای اینکه مدیر بتواند علامت محکمی از وضعیت واحد تجاری مخایره کند هنگام زمان بندی انتشار سود، هر دو متغیر، ۱- خبر سود و ۲- خبر اظهار نظر را به کار می‌گیرد. مدیران با بکارگیری هر دو علامت می‌توانند اثر خبرهای خوب را قوی تر کرده و اثر خبرهای بد را کم کنند. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲) برای مثال، هاو و همکاران (۲۰۰۳) به بررسی رابطه بین اظهار نظر حسابر س و به موقع بودن انتشار سود را بررسی کردند. آنها همچنین به آزمون این مسئله پرداختند که آیا سود اعلام شده خبری خوب یا بد محسوب می‌شود (بر این اساس که آیا سود اعلام شده از سود سال قبل بیشتر است یا خیر). آنها دریافتند که هم سود غیرمنتظره و هم نوع اظهار نظر حسابر س بر به موقع بودن گزارش‌های مالی تأثیر دارد. به ویژه اینکه واحدهای تجاری دارای خبر سود غیر منتظره مثبت و گزارش حسابر س مشروط به میزان قابل ملاحظه ای سود خود را دیرتر از شرکت‌های دارای خبر سود غیر منتظره منفی و گزارش مقبول اعلام می‌کنند.

فرضیات

بر اساس نظریه علامت دهی، انتشار به موقع سود می‌تواند علامت خبر خوبی برای سرمایه گذاران باشد. از معیارهای خبر خوب، بهبود در اظهار نظر حسابر س شرکت است.

(کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). بنابراین انتظار می‌رود که مدیران واحد تجاری که نسبت به سال قبل اظهار نظر حسابرسی بهتری دریافت می‌کنند از طریق افشای به موقع اطلاعات سودآوری، این خبر خوب را به سرمایه گذاران علامت دهند. انتظار می‌رود که این رابطه به رغم سود غیرمنتظره شرکت برقرار باشد. بنابراین در صورت ثابت فرض کردن سود غیر منتظره، شرکت‌های دارای بهبود در اظهار نظر حسابرسی، سود خود را زودتر از سایر شرکت‌ها گزارش می‌دهند:

فرضیه ۱: با فرض کنترل سود غیرمنتظره، شرکت‌های دارای بهبود در اظهار نظر حسابرسی، سود خود را زودتر از شرکت‌های فاقد این خصوصیت گزارش می‌دهند.

برخی تغییرات در اظهار نظر حسابرسی را ممکن است بهتر و یا بدتر از سایر اظهارنظرها دانست. پیش بینی ما بر این است که میزان تغییر در اظهار نظر حسابرسی ممکن است بر به موقع بودن گزارش سود اثر داشته باشد. برای نمونه، تغییر از اظهار نظر مشروط به اظهار نظر مقبول با بند توضیحی خیر خوبی است در حالی که تغییر از گزارش مشروط به گزارش مقبول (بدون بند توضیحی) خیر بهتری است. همان گونه که ویترو (۱۹۸۰) عقیده داشت که اظهارنظرها یکدست نبوده و برخی از شدت بیشتری نسبت به سایرین برخوردارند (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲). لی و وو (۲۰۰۴) همچنین خاطر نشان ساختند که شدت تعدیل گزارش حسابرسی، با توجه به نوع تعدیل، متغیر خواهد بود. آنها عقیده داشتند که عدم اظهار نظر بدترین نوع تعدیل بوده و با تغییر از عدم اظهار نظر به مشروط و مقبول با بند توضیحی از شدت تعدیل کاسته می‌شود.

علاوه بر جهت تغییر اظهار نظر حسابرسی، میزان تغییر در اظهار نظر حسابرسی نیز می‌تواند بر افشای به موقع اطلاعات سود تأثیر داشته باشد. هر چه بهبود اظهار نظر حسابرسی بیشتر باشد ممکن است انگیزه بیشتری در مدیر ایجاد شود که خبرها را به سرعت به عموم اطلاع دهد. (کولینان و همکاران، ۲۰۱۲) بنابراین فرض بر این است که با ثابت نگه داشتن سود غیر منتظره، بهبود بیشتر در اظهار نظر حسابرسی باعث اطلاع رسانی زودتر سود خواهد شد. این فرضیه دوم تحقیق است:

فرضیه ۲: با فرض کنترل سود غیر منتظره، شرکت‌های دارای بهبود بیشتر نسبت به شرکت‌های دارای بهبود کمتر در اظهار نظر حسابرسی، سود خود را زودتر اطلاع رسانی خواهند کرد.

طرح تحقیق

قلمرو پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش، دربرگیرنده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده که طی سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۱ مورد بررسی قرار می‌گیرند. با توجه به اینکه از اطلاعات تاریخی استفاده شده است نوع تحقیق، شبه تجربی و از نوع همبستگی و بر اساس هدف، از نوع تحقیقات کاربردی می‌باشد.

نحوه جمع آوری داده و نمونه‌گیری

در این تحقیق، داده‌های شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران در بین سال‌های ۱۳۸۲ تا سال ۱۳۹۱ جمع آوری و شرکت‌های فاقد شرایط ادامه، از نمونه از داده‌های استخراج شده حذف می‌شوند.

۱. جزء شرکت‌های واسطه‌گری مالی، سرمایه‌گذاری و خدماتی نباشد؛
۲. سال مالی آن به ۲۹ اسفند منتهی شود؛
۳. داده متغیرهای مورد استفاده در مدل‌ها، در سال‌های مورد بررسی موجود باشد؛
۴. نماد معاملاتی سهام آنها طی دوره مورد بررسی در بورس تهران برای مدت طولانی متوقف نباشد؛

پس از بررسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران از سال ۱۳۸۲ تاکنون، تنها ۹۷ شرکت حایز شرایط پیشگفته گشت و در نتیجه به روش حذفی و به صورت سرشماری، از تمام این ۹۷ شرکت در تحقیق استفاده گردید.

متغیر وابسته

در این پژوهش، فاصله بین پایان سال مالی (۲۹ اسفند) و تاریخ اعلام سود (LAG) عنوان‌کننده در گزارشگری تعریف شده است. از معیار (DEL) برای نشان دادن تغییر به موقع بودن گزارشگری از دوره ای به دوره بعد استفاده می‌شود. به ویژه اینکه:

$$DEL_{i,t} = LAG_{i,t} - GGG_{i,t-1} \quad (1)$$

$DEL_{i,t}$ = تأخیر در گزارشگری؛

$LAG_{i,t}$ = کندی در گزارشگری، که فاصله بین پایان سال مالی و تاریخ گزارشگری

نامیده می‌شود.

متغیرهای مستقل

متغیر مصنوعی اظهار نظر حسابرس

برای انجام تحقیق، ابتدا متغیرهای دودویی برای اظهار نظر حسابرس در سال جاری و سال گذشته تعریف شده است. متغیر UO دریافت گزارش مقبول بدون بند توضیحی را اندازه می‌گیرد به طوری که اگر شرکت اظهار نظر مقبول بدون بند توضیحی دریافت کرده باشد عدد ۱ و در غیر اینصورت عدد ۰ به آن تعلق می‌گیرد. برای اندازه‌گیری دریافت گزارش مقبول با بند توضیحی از UOEXP، اظهار نظر مشروط از QO، برای اظهار نظر مشروط با بند توضیحی از QOEXP و برای عدم اظهار نظر از DISC استفاده می‌کنیم. مانند متغیر UO، سایر متغیرها نیز برای سال جاری و سال گذشته اندازه‌گیری می‌شوند.

متغیر کیفی اظهار نظر حسابرسی

از متغیر کیفی AUDOPN برای اندازه‌گیری نوع اظهار نظر حسابرس استفاده می‌کنیم. با توجه به شدت تعدیلات اظهار نظر، کدهای ۱، ۲، ۳، ۴ یا ۵ را به صورت زیر نسبت می‌دهیم:

۱. بیانگر اظهار نظر مقبول است (UO)؛
۲. بیانگر اظهار نظر مقبول با بند توضیحی است (UOEXP)؛
۳. بیانگر اظهار نظر مشروط است (QO)؛ $AUDOPN =$
۴. بیانگر اظهار نظر مشروط با بند توضیحی است (QOEXP)؛
۵. بیانگر عدم اظهار نظر است (DISC).

هر چه مقدار این متغیر بیشتر باشد ماهیت تعدیل اظهار نظر از شدت بیشتری برخوردار است.

تغییر اظهار نظر حسابرس (OPNCHG)

بهبود در اظهار نظر حسابرس با کسر کردن اظهار نظر سال جاری از اظهار نظر سال

قبل به دست آمده و میزان تغییر اظهار نظر (OPNCHG) تعیین می‌شود. بنابراین حدود اعداد بین (۴، -۳، -۲، -۱، ۰، ۱، ۲، ۳، ۴) است. برای مثال، تغییر از عدم اظهار نظر به اظهار نظر مقبول عدد ۴ (۱-۵) را نتیجه می‌دهد که بیانگر جهت مثبت تغییر و میزان تغییر ۴ است.

$$OPNCHG_t = AUDOPN_{t-1} - AUDOPN_t \quad (2)$$

$AUDOPN_t$ = اظهار نظر حسابرسان برای واحد تجاری i در سال t ؛

$OPNCHG_t$ = بهبود در اظهار نظر حسابرسان برای واحد تجاری i در سال t ؛

متغیر مصنوعی DIMP نیز بیانگر جهت تغییر اظهار نظر حسابرسان است و به بهبود یا عدم بهبود اظهار نظر بستگی دارد. اگر اظهار نظر حسابرسان در سال t بهتر از اظهار نظر سال قبل باشد عدد ۱ (به عبارتی دیگر در صورتی که OPNCHG مثبت باشد) و در غیر اینصورت عدد صفر به آن تعلق می‌گیرد.

متغیرهای کنترلی

سود غیرمنتظره (UE)

UE علامتی برای نوع خبر مربوط به سود است. گزارش سود غیر منتظره منفی به تأخیر می‌افتد در حالی که اجماعی در مورد رابطه بین به موقع بودن و سود مثبت غیر منتظره وجود ندارد. برای اندازه گیری UE از تغییر در سود خالص با مخارج جمع دارایی‌ها استفاده می‌کنیم:

$$UE_{i,t} = (NI_{i,t} - NI_{i,t-1}) / TA_{i,t-1} \quad (3)$$

$NI_{i,t}$ = سود خالص قبل از ارقام غیر مترقبه واحد تجاری i در سال t ؛

$TA_{i,t-1}$ = کل دارایی‌های واحد تجاری i در سال t .

تغییر حسابرسان

متغیر دودویی AS برای نمایش تغییر حسابرسان به کار می‌رود به طوری که اگر واحد تجاری حسابرسان خود را تغییر داده عدد ۱ و اگر تغییر نداده عدد صفر تعلق می‌گیرد. در محیط‌های ضعیف قانونی، نیاز به حسابرسانی و عرضه حسابرسانی کمتر است. در این محیط‌ها، شرکت‌ها (به ویژه آنهایی که کنترل داخلی ضعیفی دارند) تمایل به قرارداد با

مؤسسات کوچک تر حسابرسی دارند (می توان به تحقیق لین و لیو، ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ مراجعه کرد)، این مؤسسات نیاز به قدرت مذاکره و چانه زنی کمتری داشته و احتمالی کمتری دارد بر اختلافات خود با صاحبکار اصرار ورزند. بنابراین در محیط های ضعیف تر، مدیران احتمالاً زمان خود را صرف مدیریت سود می کنند. علاوه بر آن، حسابرس جدید نیز نیازمند زمانی برای آشنا شدن با شرکت و تکمیل فرآیند حسابرسی دارد. شیرین بخش و همکاران (۱۳۹۲) دریافتند که بین دوره تصدی حسابرس و نابرابری اطلاعات رابطه معنی دار و معکوسی وجود داشته که موجب افزایش کیفیت حسابرسی می گردد. بنابراین پیش بینی می شود که بین تغییر حسابرس و به موقع بودن رابطه منفی وجود داشته باشد. بنی مهد و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی رابطه بین تغییر حسابرس مستقل و تغییر اظهار نظر حسابرسی پرداخته و رابطه مستقیمی میان این دو یافتند. بنی مهد (۱۳۹۰) به بررسی عوامل تأثیرگذار بر اظهار نظر مقبول حسابرس پرداخته و دریافت که همزمان با افزایش در تغییر حسابرس، اظهار نظر مشروط کاهش یافته و در عوض، اظهار نظر مقبول افزایش پیدا کرده است.

اهرم (LEV)

اهرم به صورت نسبت بدهی به دارایی اندازه گیری می شود. در نتیجه فشار وارده از طرف اعتباردهندگان، واحدهای تجاری جریان نقد آزاد کمتری داشته و احتمال کمی وجود دارد که مدیران از شرایط موجود به هزینه شرکت و به نفع خود استفاده کنند. بنابراین، هرچه اهرم بالاتر باشد مدیران انگیزه بیشتری برای تسریع در افشای گزارش های مالی دارند.

تجزیه و تحلیل داده ها

تجزیه و تحلیل دو متغیره

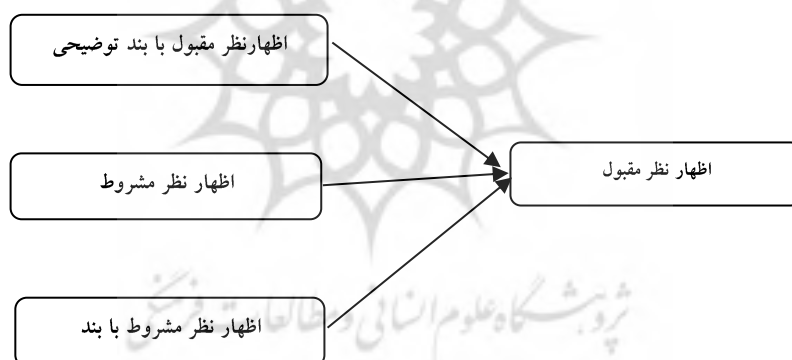
ابتدا این موضوع مورد بررسی قرار می گیرد که آیا به موقع بودن سود در بین شرکت های با اظهار نظرهای حسابرسی گوناگون متفاوت است و نیز اینکه آیا در اثر تغییر در اظهار نظر حسابرسی، راهبرد زمان بندی تغییر خواهد کرد یا خیر. از آنجا که تعداد مشاهدات مرتبط با انواع گوناگون تغییرات اظهار نظر، با توجه به نوع تغییر، متفاوت

است و توزیع این متغیرها نرمال نیست از آزمون‌های ناپارامتریک برای تجزیه و تحلیل استفاده می‌شود.

تجزیه و تحلیل با استفاده از متغیرهای دوتایی در مورد اظهار نظر حسابرسان

برای اندازه‌گیری اثر تغییر در اظهار نظر حسابرسان بر به موقع بودن گزارشگری، ابتدا شرکت‌های نمونه بر اساس اظهار نظر حسابرسان در سال جاری تقسیم بندی می‌شوند. سپس در هر زیر گروه، به طور تجربی رابطه بین میزان تغییر در اظهار نظر حسابرسان و به موقع بودن گزارش‌های مالی اندازه‌گیری می‌شود. در مدل نخست (شکل ۱) نمونه انتخابی محدود به شرکت‌هایی می‌شود که در سال t گزارش مقبول دریافت کرده اند. متغیر DEL همراه با اظهار نظر حسابرسان سال قبل (با مبنا قرار دادن اظهار نظر مقبول در سال جاری) برای مدل نخست تشکیل معادله رگرسیونی زیر را می‌دهد:

$$DEL_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 UOEXP_{t-1} + \beta_2 QO_{t-1} + \beta_3 QOEXP_{t-1} + \beta_4 UE + \beta_5 AS + \beta_6 LEV + \epsilon_{i,t} \quad (4)$$

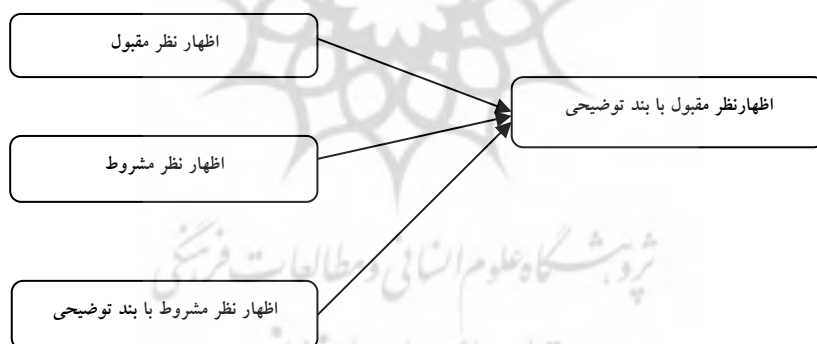
شکل ۱. تغییر اظهار نظر حسابرسان مورد استفاده در مدل ۱

با استفاده از مدل ۱، ضریب رگرسیونی هر یک از انواع اظهار نظرهای سال قبل، تغییر در DEL (که حاصل تغییر از اظهار نظرهای تعدیل شده سال قبل به اظهار نظر مقبول سال جاری است) را اندازه‌گیری می‌کند. ضریب مثبت رگرسیونی بیانگر تأخیر در انتشار گزارش‌های مالی (در مقایسه با سال قبل) است، در حالیکه ضریب منفی نشانه انتشار به موقع تر گزارش‌های است. به علاوه، قدر مطلق مقدار بیشتر ضریب، بیانگر افشای به موقع

تر سود است. با استفاده از این رویکرد، می توان یک ترتیب تجربی نیز به وجود آورد که بر اساس آن ممکن است نوع اظهار نظر حسابرسی بر به موقع بودن سود تأثیرگذار باشد. با توجه به ترتیب دهی شدت تعدیل اظهار نظر، انتظار می رود که $0 < \beta_1 < \beta_2 < \beta_3$ باشد. علاوه بر آن، این موضوع نیز مورد بررسی قرار می گیرد که آیا ممکن است بهبود در اظهار نظر حسابرسی، در طیفی از تعدیل شدید اظهار نظر حسابرسی تا تعدیل ملایم اظهار نظر، بر به موقع بودن سود تأثیر بگذارد یا خیر. مدل دوم DEL به صورت تابعی از انواع اظهار نظرهای حسابرسی بیان می شود که در آن اظهار نظر سال جاری، اظهار نظری تعدیل شده بر مبنای شدت تعدیل اظهار نظر حسابرسی است. مدل دوم به صورت زیر است:

$$DEL_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 UO_{111} + \beta_2 QO_{111} + \beta_3 QOEXP_{111} + \beta_4 UE + \beta_5 AS + \beta_6 LEV + \epsilon_{i,t} \quad (5)$$

با استفاده از این مدل می توان این موضوع را ارزیابی کرد که آیا دریافت اظهار نظری بهتر، اگرچه اظهار نظری خوب (یعنی اظهار نظر مطلوب) محسوب نشود، باعث بهبود به موقع بودن سود می شود یا خیر. همچنین این موضوع ارزیابی می شود که چگونه افول اظهار نظر حسابرسی ممکن است که بر به موقع بودن سود تأثیر بگذارد.

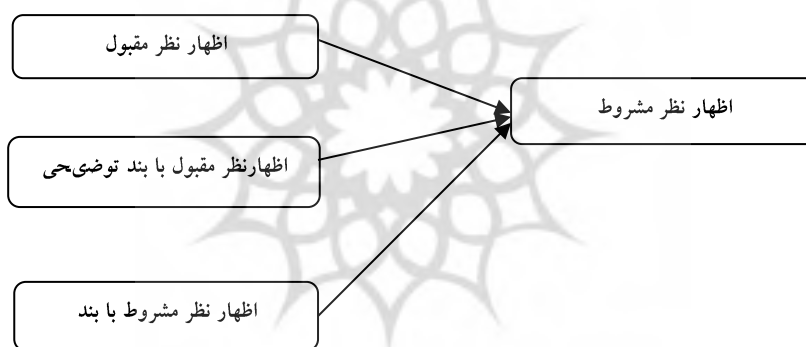
شکل ۲. تغییر اظهار نظر حسابرسی مورد استفاده در مدل ۲

در مدل ۲، نمونه خود را محدود به شرکت هایی می کنیم که اظهار نظر مقبول با بند توضیحی دریافت کرده اند. در این مدل، شرکت هایی که در سال جاری اظهار نظر مقبول با بند توضیحی دریافت کرده اند به عنوان مبنا در نظر گرفته می شوند. همچنان که در شکل ۲ دیده می شود، ضرایب رگرسیونی تغییر از سایر انواع گزارش های حسابرسی به گزارشی مقبول با بند توضیحی را اندازه گیری می کند. در این مدل، تغییر از گزارش

مقبول به گزارش مقبول با بند توضیحی را می توان افول در اظهار نظر حسابر سی دانست بنابراین انتظار بر این است که $1 > 0$ باشد. از طرف دیگر تغییر از اظهار نظر مشروط و مشروط با بند توضیحی را می توان بهبود در اظهار نظر دانست. بنابراین انتظار می رود که $2 < 0$. 3

نمونه های مدل سوم شامل تنها شرکت هایی هستند که در سال جاری اظهار نظر مشروط دریافت کرده اند (شکل ۳). مشابه مدل ۱ و ۲، در مدل ۳ نیز شرکت هایی که در دوره قبل اظهار نظر مشروط دریافت کرده اند به عنوان مبنا در نظر گرفته شده و معادله رگرسیونی DEL با سایر ۳ نوع دیگر اظهار نظر حسابر سی سال قبل به صورت زیر آزمون می شود:

$$DEL_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 UO_{t+1} + \beta_2 UOEXP_{t+1} + \beta_3 QOEXP_{t+1} + \beta_4 UE + \beta_5 AS + \beta_6 LEV + \epsilon_{i,t} \quad (۶)$$

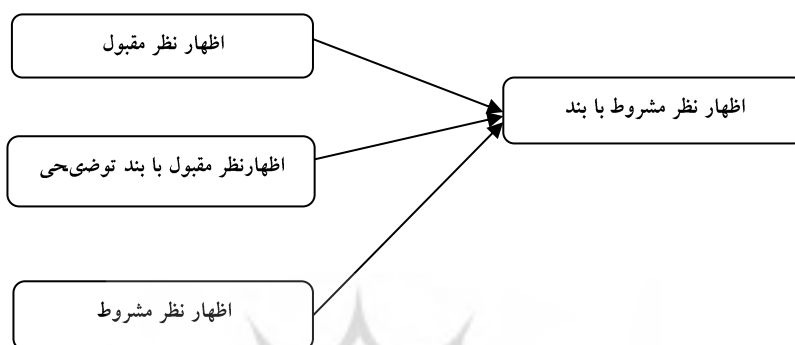
شکل ۳. تغییر اظهار نظر حسابر سی مورد استفاده در مدل ۳

به دلیل اینکه تغییری رو به افول از گزارش مقبول یا مقبول با بند توضیحی رخ می دهد، بنابراین پیش بینی می شود که متغیر DEL با افول اظهار نظر حسابر سی طولانی تر خواهد شد. در نتیجه انتظار بر این است که $2 > 0$ باشد. تغییر از اظهار نظر مشروط با بند توضیحی به مشروط بهبود در اظهار نظر محسوب می شود. پس انتظار می رود که $3 < 0$ باشد.

نمونه های مدل ۴ تنها شامل شرکت هایی هستند که در سال جاری اظهار نظر مشروط با بند توضیحی دریافت کرده اند (شکل ۴). مشابه مدل ۱ ، ۲ و ۳، در مدل ۴ نیز شرکت هایی که در دوره قبل اظهار نظر مشروط با بند توضیحی دریافت کرده اند به عنوان

مبنا در نظر گرفته شده و معادله رگرسیونی DEL با ۳ نوع دیگر اظهار نظر سال قبل به صورت ادامه آزمون می‌شود:

$$DEL_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 UO_{t11} + \beta_2 UOEXP_{t11} + \beta_3 QO_{t11} + \beta_4 UE + \beta_5 AS + \beta_6 LEV + \epsilon_{i,t} \quad (7)$$

شکل ۴: تغییر اظهار نظر حسابرسی مورد استفاده در مدل ۴

با توجه به اینکه تغییری رو به افول از سه نوع گزارش دیگر به گزارش مشروط با بند توضیحی رخ می‌دهد، بنابراین پیش بینی می‌شود که متغیر DEL با افول اظهار نظر حسابرسی طولانی‌تر خواهد شد. در نتیجه انتظار بر این است که $\beta_3 > 0$ باشد. متغیرهای کنترلی در مدل ۱، ۲، ۳ و ۴ سود غیر منتظره، تغییر حسابرسی، و اهرم است.

تجزیه و تحلیل با استفاده از متغیر تغییر در اظهار نظر حسابرسی

به عنوان رویکردی دیگر نسبت به مدل‌های ۱، ۲، ۳ و ۴، با استفاده از معادله زیر که شامل متغیرهای کنترلی مورد استفاده در سایر معادلات رگرسیونی است، مدل ۵ را بیان می‌کنیم:

$$DEL_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 DIMP + \beta_2 OPNCHG + \beta_3 DIMP * OPNCHG + \beta_4 UE + \beta_5 AS + \beta_6 LEV + \epsilon_{i,t} \quad (6)$$

$DIMP$ بیانگر این است که آیا بهبودی در اظهار نظر حسابرسی رخ داده است یا خیر، و در صورتی که $OPNCHG$ مثبت باشد ۱، در غیر این صورت ۰ به خود می‌گیرد. $OPNCHG =$ تفاوت بین اظهار نظر حسابرسی قبلی ($AUDOPN_{t11}$) و اظهار نظر حسابرسی جاری بوده و میزان بهبود در اظهار نظر حسابرسی را اندازه‌گیری می‌کند.

$D_{IMP} * OPNCHG =$ تغییر در اظهار نظر در تعامل با بهبود یا افول در اظهار نظر را اندازه گیری می کند.

در این مدل، برای اندازه گیری شدت اظهار نظر حسابرسان از متغیر ترتیبی، یعنی AUDOPN، استفاده می کنیم که ارزش های ۳، ۲، ۱ و ۴ به خود می گیرد. این اعداد به ترتیب بیانگر اظهار نظر مقبول، مقبول با بند توضیحی، مشروط و مشروط با بند توضیحی است. این متغیر ترتیبی برای اندازه گیری متغیر OPNCHG استفاده می شود. استفاده از متغیر تعاملی این امکان را می دهد که تأخیر گزارش نسبت به افول اظهار نظر، پاسخ بیشتری به بهبود در اظهار نظر حسابرسان بدهد (و بالعکس). انتظار می رود که بهبود در اظهار نظر حسابرسان تأخیر در گزارشگری را کاهش دهد. اگر اندازه تغییر در اظهار نظر حسابرسان ارتباطی با تأخیر در گزارشگری نداشته باشد پس انتظار می رود که $1 < 0$ و $3 = 0$ باشد. با این وجود، اگر اندازه تغییر اظهار نظر حسابرسان ارتباط داشته باشد، در صورت بهبود اظهار نظر حسابرسان انتظار می رود که $3 < 0$ باشد. این مدل برای کل نمونه مورد بررسی قرار می گیرد و برای شرکت هایی که افزایش سود و کاهش سود را تجربه کرده اند به طور مجزا مورد بررسی قرار می گیرد.

نتایج

آمارهای توصیفی

توزیع اظهار نظر حسابرسان در جدول ۱ نشان داده شده است. می توان مشاهده کرد که بیشتر شرکت های پذیرفته شده، اظهار نظر مشروط با بند توضیحی دریافت کرده اند. نزدیک به ۴۱ درصد از اظهار نظرهای صادره طی دوره نمونه گیری مشروط با بند توضیحی بوده است. کمترین نوع گزارش حسابرسان صادر شده طی دوره نمونه گیری از نوع اظهار نظر مشروط به میزان ۱۴ درصد کل اظهار نظرهای صادره بوده است. در جدول ۲ نیز توزیع اظهار نظرهای حسابرسان به تفکیک صنعت نمونه های انتخابی نشان داده شده است. بیشترین شرکت انتخابی مربوط به صنعت دارویی بوده و بیشترین شرکت های دریافت کننده گزارش مشروط با بند توضیحی مربوط به شرکت های خودرویی بوده است.

نتایج آزمون‌های دو متغیره

جدول ۱ و ۲ نوسان توزیع سالانه به موقع بودن و آزمون تفاوت میانگین‌ها را نشان می‌دهد که در آن در سال‌های ۸۸ الی ۹۰ میانگین تاخیر در گزارشگری در بین ۴ نوع اظهارنظر حسابرسی افزایش معنی داری در سطح اطمینان ۹۵ درصد داشته است. جدول ۳ و ۴ متوسط کندی گزارشگری در بین ۴ نوع اظهار نظر حسابرسی را نشان می‌دهد. شرکت‌هایی که در گروه اظهار نظر مقبول و مقبول با بند توضیحی قرار می‌گیرند به طور میانگین سود خود را به ترتیب ۸۲ و ۸۹ روز پس از پایان سال مالی گزارش می‌دهند. اما شرکت‌هایی که اظهارنظر مشروط و مشروط با بند توضیحی دریافت کرده‌اند به طور میانگین سود را به ترتیب ۹۶ و ۹۸ روز پس از پایان سال مالی گزارش داده‌اند و این تفاوت‌ها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. در جدول ۵ و ۶، نمونه را بر اساس جهت سود غیر منتظره و نوع اظهارنظر حسابرسی تقسیم بندی کرده و ۸ نمونه فرعی حاصل شد. در گروه مقبول، شرکت‌های دارای سود غیرمنتظره مثبت تمایل دارند که صورت‌های مالی را ۴ روز زودتر از سال قبل ارائه دهند اما شرکت‌های دارای سود غیرمنتظره منفی این رقم، ۴ روز دیرتر است. بنابراین «خبر خوب» زودتر از «خبر بد» منتشر می‌شود. با این حال نتایج آزمون‌های آماری نشان می‌دهد که تفاوت با اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نیست. در گروه مقبول با بند توضیحی نسبت به گروه قبل، از گزارش زودتر اطلاعات سود مثبت و نیز از گزارش دیرتر سود منفی کاسته شده اما در گروه‌های دیگر این روند برعکس شده و این بار سود منفی زودتر و سود مثبت دیرتر گزارش می‌شود. اما هیچکدام از این تفاوت‌ها با اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نیست. همچنین از جداول ۵ و ۶ می‌توان دریافت که اظهارنظر مقبول با بند توضیحی خبر بهتری نسبت به مشروط و مشروط با بند توضیحی است. جدول ۷ و ۸ تغییرات نسبی اظهار نظر حسابرسی از سال‌های قبل تا سال جاری را نشان می‌دهد. به طور کلی میانگین تأخیرها با بهبود در اظهار نظر حسابرسی کمتر شده است. اما این نتایج از نظر آماری در سطح ۹۵ درصد معنی دار نیست. از آنجا که این نتایج در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نیست پس فرضیات ۱ و ۲ تأیید نمی‌گردد.

جدول ۱. نوسان توزیع سالانه به موقع بودن

	سال	N	Mean Rank	میانگین سال ها
DEL	۸۳	۹۷	۴۴۷.۲۸	۱.۹۴
	۸۴	۹۷	۴۳۱.۸۶	۱.۴۷-
	۸۵	۹۷	۴۳۶.۳۹	۱.۵۴
	۸۶	۹۷	۴۳۲.۱۰	۰.۰۴
	۸۷	۹۷	۴۲۴.۵۱	۱۹.۴۹-
	۸۸	۹۷	۳۹۸.۷۳	۸.۷۲
	۸۹	۹۷	۴۶۵.۳۶	۴.۰۱
	۹۰	۹۷	۵۱۲.۱۶	۱۱.۲۸
	۹۱	۹۷	۳۸۴.۶۲	۲.۴۱-
		کل	۸۷۳	

جدول ۲. نتایج آزمون معنی داری تفاوت میانگین ها

Test Statistics ^{a, b}	
	DEL
Chi-Square	16.754
df	8
Asymp. Sig.	.033

a. Kruskal Wallis Test b. Grouping Variable: سال

جدول ۳. کندی گزارشگری در بین ۴ نوع اظهار نظر

	اظهار نظر	N	Mean Rank	Mean
LAG	مقبول	۱۴۱	۳۸۳.۶۶	۸۱.۷۱
	مقبول با بند توضیحی	۲۸۸	۴۲۷.۵۸	۸۹.۱۱
	مشروط	۱۳۹	۵۲۶.۷۲	۹۶.۰۰
	مشروط با بند توضیحی	۴۰۲	۵۴۸.۴۶	۹۸.۴۵
	کل	۹۷۰		

جدول ۴. نتایج آزمون معنی داری تفاوت میانگین ها

Test Statistics ^{a, b}	
	LAG
Chi-Square	۵۴.۲۶۷
df	۳
Asymp. Sig.	...
a. Kruskal Wallis Test b. Grouping Variable: اظهارنظر	

جدول ۵. توزیع زمان بندی بر اساس جهت سود غیر منتظره و به تفکیک انواع اظهارنظر

نوع اظهارنظر	UE	N	Mean Rank	میانگین تاخیر
مقبول	UE-	۳۲	۵۸.۷۵	۴.۰۶۲۵
	UE+	۹۱	۶۳.۱۴	-۴.۶۳۷
	Total	۱۲۳		
مقبول با بند توضیحی	UE-	۹۲	۱۳۰.۴۴	۳.۵۵۴
	UE+	۱۸۱	۱۴۰.۳۳	-۷.۷۸۵
	Total	۲۷۳		
مشروط	UE-	۴۷	۵۴.۷۸	-۱.۰۸۵
	UE+	۶۵	۵۷.۷۵	۴.۸۶۱
	Total	۱۱۲		
مشروط با بند توضیحی	UE-	۱۵۱	۱۷۵.۷۸	-۳.۲۰۵
	UE+	۲۱۴	۱۸۸.۰۹	۳.۴۰۲
	Total	۳۶۵		

جدول ۶. آزمون تفاوت میانگین ها به تفکیک جهت تغییرات سود در اظهارنظرها

نوع اظهار نظر		DEL
مقبول	Chi-Square	.۳۶۰
	df	۱
	Asymp. Sig.	.۵۴۹
مقبول با بند توضیحی	Chi-Square	.۹۵۸
	df	۱
	Asymp. Sig.	.۳۲۸
مشروط	Chi-Square	.۲۲۹
	df	۱
	Asymp. Sig.	.۶۳۳
مشروط با بند توضیحی	Chi-Square	۱.۲۰۶
	df	۱
	Asymp. Sig.	.۲۷۲
a. Kruskal Wallis Test , b. Grouping Variable: UE		

جدول ۷. توزیع به موقع بودن بر مبنای بهبود اظهار نظر حسابرسان

	OPNCHG	N	Mean Rank	میانگین تاخیر
DEL	-۳	۱۸	۳۹۴.۹۴	-۱۰.۶۱۱
	-۲	۵۶	۳۸۶.۶۷	۴.۱۹۶
	-۱	۱۲۷	۴۲۴.۱۷	.۴۰۲
	۰	۴۹۹	۴۴۸.۰۳	۲.۲۳۲
	۱	۹۲	۴۲۹.۳۸	-۱.۶۲۰
	۲	۶۸	۴۵۲.۹۰	-۶.۷۵
	۳	۱۳	۳۸۴.۸۱	-۱۵.۳۰۸
	کل	۸۷۳		

جدول ۸. آزمون آماری تفاوت میانگین‌های تاخیر با بهبود در اظهار نظر حسابرسی

Test Statistics ^{a, b}	
	DEL
Chi-Square	۴.۹۳۰
df	۶
Asymp. Sig.	.۵۵۳
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: OPNCHG	

نتایج آزمون‌های رگرسیون

نتایج رگرسیون با استفاده از متغیرهای مصنوعی اظهار نظر حسابرسی

نتایج رگرسیون مدل‌های ۱ الی ۴، که در آنها نوع اظهار نظر حسابرسی سال قبل به صورت متغیرهای مصنوعی است، در جدول ۹ نمایش یافته است. در مدل ۱، نمونه محدود به شرکت‌هایی است که در سال جاری اظهار نظر مقبول دریافت کرده اند. در میان ۸۷۳ سال - شرکت (از سال ۸۳ تا ۹۱) مورد بررسی، ۶۳ مشاهده وجود داشت که در آنها اظهار نظر مقبول دریافت شده بود و در سال قبل اظهار نظری غیر از مقبول دریافت کرده باشند. متغیرهای مصنوعی بیانگر نوع اظهار نظر دریافتی در سال قبل است. ضرایب $UOEXP_{t-1}$ ، QO_{t-1} و $QOEXP_{t-1}$ به ترتیب ۱۱,۴۵۵، ۲,۴۹۵ و ۱۲,۵۹۰- است. این نتایج بیانگر آن است که تغییر از اظهار نظر تعدیل شده به تعدیل نشده باعث بهبود به موقع بودن می‌شود. برای مثال، تغییر از اظهار نظر مشروط با بند توضیحی به مقبول باعث می‌شود که سود در سال بعد نسبت به سال قبل به طور متوسط ۱۲,۵۹۰ روز زودتر اعلام شود در حالی که تغییر از اظهار نظر مشروط به مقبول باعث می‌شود نسبت به سال قبل به طور متوسط ۲,۴۹۵ روز دیرتر اعلام گردد. این الگو بیانگر آن است که هر چه شدت تغییر اظهار نظر بیشتر می‌شود تأخیر در گزارش نیز کمتر می‌گردد. پس این ضرایب نشان دهنده ترتیب طبیعی بهبود اظهار نظر است. اما به دلیل اینکه در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار نیست نتایج تأیید نمی‌گردد. نتایج جدول ۷ و ۸ نیز حاکی از رد فرضیات ۱ و ۲ بود. نتایج مدل ۱ در جدول ۹ نیز نشان از عدم تأیید فرضیه دوم است. در مدل ۲، نمونه محدود به شرکت‌هایی است که در سال جاری اظهار نظر مقبول با بند توضیحی دریافت کرده اند (۱۰۸ مشاهده). ضریب رگرسیون UO_{t-1} ۱۸,۶۵۵ و در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. ضریب بیانگر این موضوع است هنگامی که اظهار نظر از مقبول

به مقبول با بند توضیحی تغییر می کند سود شرکت به طور متوسط ۱۸,۶۵۵ دیرتر از سال قبل گزارش شده است. این نتیجه با آنچه که انتظار می رفت همخوانی دارد یعنی با افول اظهار نظر حسابر س از به موقع بودن گزارش سود کاسته می شود. اما سایر متغیرها یعنی UO_{t-1} و $UOEXP_{t-1}$ رابطه معنی داری با به موقع بودن ندارند. در مدل شماره ۳ از شرکت های دارای اظهار نظر حسابر س مشروط استفاده شده باشد (۷۱ مشاهده). نتایج بیانگر آن است که متغیر UO_{t-1} یعنی شرکت هایی که در سال قبل اظهار نظر مقبول و در سال جاری اظهار نظر مشروط دریافت کرده اند به طور متوسط ۲۲,۳۲ روز دیرتر از سال قبل گزارش سود خود را ارائه داده اند. اما در مورد سایر اظهار نظرها رابطه معنی داری وجود ندارد. نتایج این مدل با مدل ۲ همخوانی داشته و از آنجا که مبنای اظهار نظر سال قبل هر دو مدل UO_{t-1} بوده است می توان به نتیجه گیری منطقی از تلفیق هر دو مدل دست یافت. این دو مدل نشان می دهد که با افول اظهار نظر، به موقع بودن سود نیز کاهش می یابد. در مدل اول با تغییر از اظهار نظر مقبول به مقبول با بند توضیحی تاخیر در گزارش ۱۸,۶۵۵ روز و در مدل دوم با تغییر از اظهار نظر مقبول در سال قبل به مشروط در سال جاری، تأخیر در گزارش ۲۲,۳۲ روز بوده و این نشان دهنده افول در گزارش سود و به علت افول در اظهار نظر از مقبول با بند توضیحی به مشروط بوده است. در مدل ۴ از شرکت های دارای اظهار نظر مشروط با بند توضیحی استفاده گردید (۱۳۳ مشاهده) و با اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنی داری میان به موقع بودن و نوع گزارش حسابر س یافت نشد. به طور کلی از جدول ۲ نتیجه می شود شرکت هایی که اظهار نظر آنها از مقبول به مشروط تغییر می کند سود خود را دیرتر منتشر می کنند. اگر تغییرات اظهار نظر نیز شدت زیادی نداشته باشد (برای نمونه از مقبول به مقبول با بند توضیحی) تأثیری بر گزارش سود به موقع سود ندارد. روی هم رفته این دو مورد بیانگر آن است که تنها هنگامی خبرهای خوب به موقع گزارش می شود که اظهار نظر مقبول باشد.

نتایج رگرسیون با استفاده از متغیر تغییر اظهار نظر حسابر س

نتایج آزمون مدل ۵ در جدول شماره ۱۰ نشان داده شده است. در بخش اول جدول، کلیه شرکت ها آزمون شده اند. ضریب ۲ یعنی ضریب OPNCHG در این قسمت منفی و معنی دار است. این نشان می دهد که اندازه تغییر در اظهار نظر حسابر س بر به موقع

بودن گزارش سود تأثیر دارد. اما معنی دار نشدن ضریب متغیر DIMP و $DIMP*OPNCHG$ نشان دهنده آن است که جهت تغییر اظهار نظر با زمان بندی افشای اطلاعات رابطه نداشته و اثر بهبود و افول اظهار نظر حسابرسی بر زمان بندی انتشار سود با اطمینان ۹۵ درصد تفاوت معنی داری با هم ندارند. در بخش‌های دوم و سوم جدول ۱۰ نیز نتایج مشابهی به دست آمده است.

جدول ۹. رگرسیون به موقع بودن با توجه به نوع اظهار نظر سال جاری و اظهار نظر سال قبل

	Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coeff.	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
مدل ۱	(Constant)	۱۱.۴۵۵	۳۱.۴۲۰		.۳۶۵	.۷۱۷
	QO	۲.۴۹۵	۱۵.۱۶۰	.۰۲۴	.۱۶۵	.۸۷۰
	QOEXP	-۱۲.۵۹۰	۱۶.۳۵۲	-.۱۰۹	-.۷۷۰	.۴۴۵
	UE	-۳۷.۹۹۷	۴۰.۹۵۰	-.۱۳۱	-.۹۲۸	.۳۵۷
	AS	-.۳۰۰	۲۳.۴۹۹	-.۰۰۲	-.۰۱۳	.۹۹۰
	LEV	-۱۹.۷۸۵	۴۶.۲۳۵	-.۰۶۰	-.۴۲۸	.۶۷۰
مدل ۲	(Constant)	-۴.۵۱۵	۱۷.۷۲۷		-.۲۵۵	.۷۹۹
	UO	۱۸.۶۵۵	۸.۷۹۳	.۲۱۴	۲.۱۲۲	.۰۳۶
	QO	۱۲.۹۸۹	۱۴.۳۵۴	.۰۹۱	.۹۰۵	.۳۶۸
	UE	۱۸.۷۳۲	۳۰.۴۳۳	.۰۶۳	.۶۱۶	.۵۴۰
	AS	۸.۴۹۵	۹.۲۹۰	.۰۸۸	.۹۱۴	.۳۶۳
	LEV	-۱۲.۰۳۰	۲۶.۷۰۹	-.۰۴۶	-.۴۵۰	.۶۵۳
مدل ۳	(Constant)	۷.۸۵۰	۱۵.۵۵۲		.۵۰۵	.۶۱۵
	UO	۲۲.۳۲۰	۱۰.۶۲۸	.۲۵۴	۲.۱۰۰	.۰۴۰
	UOEXP	۷.۲۴۸	۱۱.۵۷۸	.۰۷۷	.۶۲۶	.۵۳۳
	LEV	-۱۶.۴۱۲	۲۴.۰۰۵	-.۰۸۲	-.۶۸۴	.۴۹۷
	UE	۵۶.۶۵۳	۴۳.۱۹۶	.۱۵۹	۱.۳۱۲	.۱۹۴
	AS	-۱.۱۳۵	۱۴.۰۲۷	-.۰۱۰	-.۰۸۱	.۹۳۶

مدل ۴	(Constant)	-۲۱.۳۳۶	۲۱.۴۲۱		-۰.۹۹۶	.۳۲۱
	UO	-۸.۵۷۳	۱۵.۰۵۰	-۰.۵۶	-۰.۵۷۰	.۵۷۰
	QO	-۶.۳۵۰	۱۰.۵۸۳	-۰.۵۹	-۰.۶۰۰	.۵۵۰
	UE	۳۱.۳۷۱	۵۵.۶۵۲	.۵۱	.۵۶۴	.۵۷۴
	AS	۱.۶۳۷	۱۰.۷۵۲	.۰۱۴	.۱۵۲	.۸۷۹
	LEV	۳۲.۵۷۴	۳۰.۵۹۱	.۰۹۷	۱.۰۶۵	.۲۸۹
b. Linear Regression through the Origin a. Dependent Variable: DEL						

جدول ۱۰. رگرسیون به موقع بودن با توجه به بهبود اظهار نظر حسابرسان

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coeff.	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
حالت کلی	(Constant)	-۲.۴۶۲	۷.۰۳۹		-۰.۳۵۰	.۷۲۷
	DIMP	۲.۷۲۷	۱۳.۲۷۵	.۰۱۹	.۲۰۵	.۸۳۷
	OPNCHG	-۱۳.۰۲۰	۳.۱۲۵	-.۲۲۹	-۴.۱۶۷	.۰۰۰
	UE	۱۲.۸۹۰	۱۷.۲۰۱	.۰۲۸	.۷۴۹	.۴۵۴
	AS	۴.۷۲۰	۴.۵۷۳	.۰۳۸	۱.۰۳۲	.۳۰۲
	LEV	۶.۵۱۵	۱۰.۸۵۸	.۰۲۳	.۶۰۰	.۵۴۹
	DIMP* OPNCHG	-۶.۹۳۲	۸.۴۴۸	-.۰۸۰	-۰.۸۲۱	.۴۱۲
حالت سود مثبت	(Constant)	۳.۶۵۱	۹.۴۶۴		.۳۸۶	.۷۰۰
	DIMP	۲.۷۱۲	۱۹.۲۸۳	.۰۱۷	.۱۴۱	.۸۸۸
	OPNCHG	-۱۳.۸۲۶	۴.۱۳۸	-.۲۳۳	-۳.۳۴۱	.۰۰۱
	UE	۲۰.۰۷۷	۲۴.۵۲۳	.۰۳۹	.۸۱۹	.۴۱۳
	AS	۳.۹۶۹	۵.۸۹۳	.۰۳۱	.۶۷۳	.۵۰۱
	LEV	-۵.۴۱۷	۱۴.۲۶۸	-.۰۱۸	-.۳۸۰	.۷۰۴
	DIMP* OPNCHG	-۹.۵۳۳	۱۱.۴۴۹	-.۱۰۶	-۰.۸۳۳	.۴۰۶
حالت سود منفی	(Constant)	-۱۷.۹۶۲	۱۱.۶۴۰		-۱.۵۴۳	.۱۲۴
	DIMP	-۶.۳۸۲	۱۷.۹۴۰	-.۰۵۲	-.۳۵۶	.۷۲۲
	OPNCHG	-۱۲.۲۱۱	۴.۶۸۴	-.۲۳۶	-۲.۶۰۷	.۰۱۰
	UE	۱۴.۷۳۷	۴۱.۱۵۵	.۰۲۳	.۳۵۸	.۷۲۱
	AS	۷.۰۱۱	۷.۱۷۷	.۰۶۱	.۹۷۷	.۳۳۰
	LEV	۳۲.۰۴۱	۱۷.۰۵۹	.۱۱۷	۱.۸۷۸	.۰۶۲
	DIMP* OPNCHG	۵.۰۸۰	۱۲.۸۲۸	.۰۶۳	.۳۹۶	.۶۹۲
a. Dependent Variable: DEL						

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این مقاله سعی شد چگونگی اثر تغییر در اظهار نظر حسابرسی بر به موقع بودن افشای سود در میان شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران بررسی شود. در این مقاله، جهت تغییر در اظهار نظر حسابرسی (بهبود یا افول) و اندازه تغییر در اظهار نظر حسابرسی مورد آزمون قرار گرفت. در فرضیه اول، با فرض کنترل سود غیرمنتظره، شرکت‌های دارای بهبود در اظهار نظر حسابرسی، سود خود را زودتر از شرکت‌های فاقد این خصوصیت گزارش می‌دهند و در فرضیه دوم با فرض کنترل سود غیر منتظره، شرکت‌های دارای بهبود بیشتر نسبت به شرکت‌های دارای بهبود کمتر در اظهار نظر حسابرسی، سود خود را زودتر اطلاع رسانی خواهند کرد. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که تنها اندازه تغییر اظهار نظر حسابرسی با به موقع بودن گزارشگری مالی ارتباط دارد. اندازه تغییر در اظهار نظر حسابرسی به صورت تغییر از اظهار نظر مقبول به مقبول با بند توضیحی و مشروط بر به موقع بودن گزارشگری مالی اثر منفی دارد. در مورد تغییر سایر انواع اظهار نظرهای حسابرسی شواهد معنی داری به دست نیامد. این نتیجه را می‌توان در جدول شماره ۱۱ مشاهده کرد. شرکت‌هایی که در سال قبل اظهار نظر مقبول و در سال جاری نظر مقبول با بند توضیحی دریافت کرده‌اند گزارش خود را به طور میانگین ۱۸,۶۵۵ روز دیرتر از سال قبل و شرکت‌هایی که در سال قبل مقبول و در سال جاری مشروط دریافت کرده‌اند گزارش خود را به طور میانگین ۲۲,۳۲ روز دیرتر از سال قبل منتشر کرده‌اند. از آنجا که وجه مشترک این دو نتیجه، اظهار نظر مقبول در سال قبل بوده و نوع اظهار نظرهای سال جاری، به ترتیب، اظهار نظر مقبول با بند توضیحی (در مورد تأخیر ۱۸,۶۵۵ روز) و مشروط (در مورد تأخیر ۲۲,۳۲ روز) است می‌توان از ترکیب این دو نتیجه به اثر مستقیم افول حسابرسی بر تأخیر گزارش پی برد. همچنین در نتایج تحقیق، شواهدی مبنی بر اثر بیشتر افول نسبت به بهبود (بالعکس) اظهار نظر حسابرسی بر به موقع بودن سود به دست آمد. بنابراین در این تحقیق، بخشی از ادعای فرضیات اول و دوم، یعنی «خبر بد دیرتر منتشر می‌شود»، مورد تأیید قرار گرفت و شواهدی مبنی بر این ادعا که «خبر خوب زودتر منتشر می‌شود» یافت نگردید. یافته‌های تحقیقات بنی مهد و محسنی شریف (۱۳۸۹) و مرادی و پورحسینی (۱۳۸۸) نیز با نتایج تحقیق سازگاری دارد.

این نتیجه با شواهد تحقیق بگلی و فیشر (۱۹۹۸) و نیز تحقیقات ویترد (۱۹۸۰)، الیوت (۱۹۸۲) و سلطانی (۲۰۰۲) همخوانی دارد. علاوه بر آن رابطه ای بین تغییر در سود و زمان بندی افشای اطلاعات در شرایط انواع متفاوت اظهار نظر حسابر سی یافت نشد. یافته‌های جدول ۱۲ این حقیقت را آشکار می‌سازد. پس بهبود در سود گزارش شده به عنوان خبری خوبی به حساب نمی‌آید که مستلزم افشای زودتر باشد.

محدودیت‌های تحقیق

با توجه به اینکه به موقع بودن افشای اطلاعات سود با تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از صورت‌های مالی شرکت‌ها مورد بررسی قرار گرفته است بنابراین قادر به ارزیابی استدلال شخصی تصمیم‌گیری افشای سود نبوده و نیز نمی‌توانیم میزان نفوذ و اثر حسابر سی شرکت و نه مدیریت آن در به تأخیر انداختن افشای اطلاعات را ارزیابی نماییم. همچنین در این تحقیق ۹۷ شرکت پذیرفته شده در بورس تهران را مورد بررسی قرار دادیم که در برخی مدل‌ها تعداد نمونه‌های مورد استفاده به کمتر از نمونه سایر مدل‌ها تقلیل می‌یافت چرا که فراوانی برخی اظهار نظرهای حسابر سی کمتر از سایر گونه‌ها می‌باشد.

منابع و مأخذ

۱. بنی مهد، بهمن (۱۳۹۰). بررسی عوامل تأثیرگذار بر اظهارنظر مقبول حسابرس. *فصلنامه بورس اوراق بهادار*، شماره ۱۳، بهار ۱۳۹۰، سال چهارم، صص ۵۹-۸۳.
۲. بنی مهد، بهمن و محسن محسنی شریف (۱۳۸۹). بررسی عوامل موثر بر رتبه بندی شرکتهای بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افشا و به موقع بودن. *مجله حسابداری مدیریت*، سال سوم، شماره هفتم، صص ۵۱-۶۳.
۳. بنی مهد، بهمن و همکاران (۱۳۹۲). رابطه بین تغییر حسابرس مستقل و تغییر اظهارنظر حسابرسی. *مجله دانش حسابداری*، سال چهارم، شماره ۱۴، پاییز ۱۳۹۲، صص ۹۱-۱۰۸.
۴. پورحیدری، امید و وحید محمدرضا خانی (۱۳۹۲). بررسی تأثیر به موقع بودن سود بر بازده غیرعادی عرضه‌های عمومی. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، سال دوم، شماره ۷، بهار ۱۳۹۲، صص ۵۵-۶۷.
۵. خدادادی، ولی و همکاران (۱۳۹۲). تأثیر به موقع بودن و محافظه کاری بر محتوای اطلاعاتی سود. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، سال سوم، شماره ۹، صص ۷۵-۹۲.
۶. خدادادی، ولی؛ عربی، مهدی و طاهری، فرشته (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین عملکرد مالی شرکت و زمان بندی گزارشگری مالی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس تهران. *مطالعات تجربی حسابداری مالی* سال دهم، شماره ۳۴، صص ۱۵۱-۱۷۲.
۷. شیرین بخش، شمس‌اله؛ عارف منش، زهره و بذرافشان، آمنه (۱۳۹۲). نابرابری اطلاعات: شواهدی در رابطه با دوره تصدی و تخصص صنعت حسابرس. *مطالعات تجربی حسابداری مالی*، سال یازدهم، شماره ۳۷، صص ۱۴۹-۱۷۶.
۸. کردستانی، غلامرضا و ضیاءالدین مجدی (۱۳۸۶). بررسی رابطه بین ویژگی‌های کیفی سود و هزینه سرمایه سهام عادی. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، سال ۱۴، شماره ۴۸، تابستان ۱۳۸۶، صص ۸۵-۱۰۴.
۹. کمیته تدوین استانداردها (۱۳۹۱). *استانداردهای حسابرسی*. نشریه ۱۲۴، انتشارات سازمان حسابرسی.
۱۰. مرادی، مهدی و سید مهدی پورحسینی (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین برخی ویژگی‌های مالی و غیر مالی و مدت زمان اجرا و تکمیل عملیات حسابرسی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس تهران. *تحقیقات حسابداری*، شماره اول، صص ۱۶۸-۱۸۵.
۱۱. مومنی، منصور و علی فعال قیومی (۱۳۹۱). *تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS*. ناشر مولف، چاپ هفتم، ویرایش چهارم.

صورت‌های مالی شرکت‌های بورس تهران، قابل دسترسی در پایگاه: <http://codal.ir/Search.aspx>

12. Chen, C. J. P., Su, X., & Wu, X. 2010. Auditor Changes Following a Big 4 Merger with a Local Chinese Firm: A Case Study. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29 (1), 41° 72.
13. Cullinan, C. P., Wang, F., Yang, B., Zhang, J., 2012. Audit Opinion Improvement and the Timing of Disclosure. *Advances in Accounting* 28 (2012) 333° 343.
14. Haw, G., Park, K., Qi, D., & Wu, W. 2003. Audit Qualification and Timing of Earnings Announcements: Evidence from China. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 22 (2), 121° 146.
15. Li, S., & Wu, X. 2004. The Improvement in Audit Opinion and Voluntary Auditor Switch: Descriptive Statistics and Implications from 1997° 2003. *Auditing Research*, 5, 13° 19.
16. Lin, Z. J., & Liu, M. 2009. The Impact of Corporate Governance on Auditor Choice: Evidence from China. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 18 (1), 44° 59.
17. Lin, Z. J., & Liu, M. 2010. The Determinants of Auditor Switching from the Perspective of Corporate Governance in China. *Advances in Accounting*, 26 (1), 117° 127.

